

BEHI MEVASINI YETISHTIRISH TEXNOLOGIYASI VA FOYDALI XUSUSIYATLARI

Saparov Aziz Panjiyevich

Akademik M.Mirzayev nomidagi bog'dorchilik, uzumchilik va vinochilik ilmiy-tadqiqot instituti Bandixon ilmiy-tajriba stansiyasi Bog'dorchilik va uzumchilik seleksiyasi bo'limi boshlig'i

Normatov Mirzohid Abduraxmon o'g'li

Akademik M.Mirzayev nomidagi bog'dorchilik, uzumchilik va vinochilik ilmiy taqqiqot instituti Bandixon ilmiy- tajriba stansiyasida kichik ilmiy xodim

Fayzullayeva Bibinor Saydulla qizi

Akademik M.Mirzayev nomidagi bog'dorchilik, uzumchilik va vinochilik ilmiy taqqiqot instituti Bandixon ilmiy tajriba stansiyasida Axborot kommunikatsion texnologiyalar bo'yicha bosh mutaxassis

Tursunova Zebiniso Saydulla qizi

Akademik M.Mirzayev nomidagi bog'dorchilik, uzumchilik va vinochilik ilmiy taqqiqot instituti Bandixon ilmiy tajriba stansiyasida Xodimlar bilan ishlash bo'yicha bosh mutaxassis

Annotatsiya: Mazkur maqolada behi mevasining agrotexnik jihatdan yetishtirish texnologiyasi, biologik xususiyatlari hamda inson salomatligiga foydali ta'siri o'rganilgan. Behi mevasi nafaqat oziq-ovqat sanoatida, balki xalq tabobatida ham keng qo'llaniladi. Uning tarkibidagi pektinlar, vitaminlar, antioksidantlar va mikroelementlar organizm uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Maqolada shuningdek, behini parvarishlash texnologiyasi ko'chat ekishdan tortib hosil yig'ishtirishgacha bo'lgan jarayonlar bosqichma-bosqich tahlil qilinadi. Shuningdek, yetishtirishda zamonaviy agrotadbirlarning qo'llanilishi hosildorlikni oshirishga xizmat qilishi ko'rsatib o'tilgan.

Kalit so'zlar; Behi, yetishtirish texnologiyasi, agrotexnika, pektin, antioksidant, xalq tabobati, meva sifatleri, vitaminlar, ko'chat parvarishi.

Behi bizga Kavkazdan, O'rta, Markaziy va kichik Osiyodan kelgan deb ishoniladi. Va behi termofil o'simlik deb hisoblansada, uni ko'plab mintaqalarda muvaffaqiyatli etishtirish mumkin. Agar sizning mulkingizda behi ildiz otishiga shubha qilsangiz, atrofga qarang, agar bu erda "Janubiy" o'rik yoki shaftoli ham o'ssa, behi ham o'sadi.

Uyda behi 8 metrgacha o'sadi. Ko'proq Shimoliy hududlarda bu chiroyli toj bilan 3-5 metr balandlikdagi kichik daraxtdir. Behi sayoz ildiz tizimiga ega, bu bir vaqtning o'zida ortiqcha va minus. Bir tomondan, bu uni er osti suvlari yuqori bo'lgan joylarda etishtirishga imkon beradi, ammo boshqa tomondan, himoyalanmagan, sayoz ildiz tizimi qattiq sovuqdan aziyat chekishi mumkin.

Eng qizig'i shundaki, behi, sayoz ildizlarga qaramay, qurg'oqchilikdan umuman aziyat chekmaydi, garchi u sug'orishni yaxshi ko'rsa. Shuningdek, behi va quyosh nurini yaxshi ko'radi. Sizning saytingizda behi ko'chatlarini ekish paytida ushbu omillarni hisobga olish

kerak. Joy issiq, sovuq shamollardan himoyalangan va hali ham quyoshga ochiq bo'lishi kerak.

Ammo behi etishtirish uchun tuproq tarkibi muhim emas, u deyarli hamma uchun o'sadi. Ammo bu erda bitta muhim Nuance bor. Behi eng yomon sharoitda o'sishi va hatto biron bir hosil berishi mumkin, ammo u uzoq umr ko'rmaydi. U allaqachon uzoq jigar emas, maksimal 60 yil, lekin yomon sharoitlarda, bog'ning "orqa hovlisida" - va undan ham kamroq. Ammo behi etishtirish uchun tuproq tarkibi muhim emas, u deyarli hamma uchun o'sadi.

Behi osongina shakllanadi. Og'ir mevalarning yillik mo'l hosili shoxlarni egib, ularni gorizontall tekislikka aylantiradi. Va siz bilganingizdek, filial qanchalik gorizontall bo'lsa, u shunchalik sekin o'sadi. Shunday qilib, daraxt o'zini optimal shaklda qo'llab-quvvatlaydi.

To'g'ri, ba'zida unga yordam berish kerak. Ortiqcha, shikastlangan va eng muhimi, tayanchlarni olib tashlang, chunki ko'p sonli og'ir mevalardan novdalar sinishi mumkin.

Ehtimol, behi bilan yana bir muhim operatsiyani bajarish kerak. Muammo Shimoliy hududlarda qish oxirida-erta bahorda, tungi sovuq kun davomida allaqachon yorqin quyosh bilan almashtirilganda paydo bo'lishi mumkin. Behi quyruq kulrang po'stlog'iga ega va shunga mos ravishda quyosh nurlari bilan juda qiziydi. Qobiq haroratining kunlik o'zgarishi 20 daraja bo'lishi mumkin va bu muqarrar ravishda sovuq yaralarning paydo bo'lishiga olib keladi.

Biz bog'bonlarimiz qila oladigan yagona narsa-kunlik qobiqni isitishni kamaytirish. behi bilan yana bir muhim operatsiyani bajarish kerak. Muammo Shimoliy hududlarda qish oxirida-erta bahorda, tungi sovuq kun davomida allaqachon yorqin quyosh bilan almashtirilganda paydo bo'lishi mumkin. Behi quyruq kulrang po'stlog'iga ega va shunga mos ravishda quyosh nurlari bilan juda qiziydi. Qobiq haroratining kunlik o'zgarishi 20 daraja bo'lishi mumkin va bu muqarrar ravishda sovuq yaralarning paydo bo'lishiga olib keladi.

Biz bog'bonlarimiz qila oladigan yagona narsa-kunlik qobiqni isitishni kamaytirish. Buning uchun barcha usullar yaxshi: o'z vaqtida oqlash, bog 'bandajlari bilan o'rash yoki soyali qalqonlarni o'rnatish.

Saytda men kuya tashqari behi kasalliklari yoki zararkunandalariga duch kelmadim. Ushbu zararkunanda butun hosilni yo'q qilishga qodir. Ammo agar siz yozning boshida tegishli insektitsid bilan purkasangiz, unda siz ushbu muammodan xalos bo'lishingiz mumkin.

O'simlik tasnifi: ranoguldoshlar - "Rosaceae" oilasiga mansub, boyi 1.5-6 m gacha etadigan daraxt. Tanasi qorantir kulrang postloqli, ser shoh. Kesib turilmasa, ildiz ko'plap bachikli novdalar chiqarib kedadi. Dastlab ular ko'z ilg'amas mayda tukli bo'ladi, ammo keyinchalik ular to'kilib ketib, yalang'och mayda tukli bo'ladi, barglari tuxumsimon yoki cho'ziq tuxumsimon, pastgi tomoni sertuk, kulrang, usti to'q yashil, qisqa bandi bilan poya va shoxlarida ketma-ket joylashgan. Gullari och pushti, besh bo'lakli, yakka, yirik, gul kochasasi mevasi uchida saqlanib qoladi. Mevasi har xil shaklda katta kichikligi har xil. Sariq, to'q sariq, bazan qizg'ish, beshta uychasida urug'i joylashgan. Behi suvsiz, shirin burushturuvchi ta'mga ega bo'lib, hidi yoqimli. Aprel oyida gullab oktyabr - noyabrda mevasi pishib yetadi.

Geografik tarqalishi, behi O'rta osiyo, Qirim va boshqa yerlarda mevali daraxt sifatida o'stiriladi. Hozirgi vaqtda uning bir qator yangidan-yangi navlari yetishtirilib behizorlar tashkil qilingan.

Kimyoviy tarkibi va ishlatilishi. Urug'i tarkibida 20% gacha shilliq modda 0,58% amygdalin glikozidi 8,15% yog' va boshqa birikmalar bor. Yetilgan mevasi tarkibida 10% gacha qandlar (6,2% fruktoza), 5% atrofida pectin va 0,6 % oshlovchi moddalar, 3% dan ortiqroq organik (olma, vino va limon) kislotalar, efir moyi, 10-20 mg vitamin C, temir, MS tuzlari va boshqa birikmalar bo'ladi.

Urug'ining qaynatmasi o'rab oluvchi vosita sifatida meda va ichak devorlari tasirlanishini kamaytirish hamda dori moddalarning so'rilishini [shimilinishini] cho'zishda qo'llaniladi. Bundan tashqari, qabziyatda, sudurgi, nafas yo'llari kasalliklarida (ayniqsa bolalar kasallanganda) ko'krakni yumshatuvchi va balg'am ko'chiruvchi dori sifatida ishlatiladi.

Behi mevasi xalq tabobatida turli kasalliklarni davolash uchun qadimdan ishlatib kelinadi. Behi mevasining damlama va qaynatnatmasini Abu Ali Ibn Sino ich ketish, qon aralash ich ketish kasalliklarini davolashda ishlatgan. Ishtaha ochuvchi, burushtiruvchi va siydik xaydovchi dori sifatida ichishda bergan. Meva shirasi bilan qon tupurish, astma va boshqa kasalliklarni, urug' qaynatmasi bilan o'pka va yuqori nafas yo'llari kasalliklarini davolagan.

Behi mevasi qaynatmasi hamda dimlab pishirilgan behi jigar, qon tupurish, yo'tal va boshqa ko'krak kasalliklarini davolash, ovqat hazmini yaxshilash, qusish va qonoqishini to'xtatish uchun ishlatiladi. Shu bilan birga undan yana siydik haydovchi va burushturuvchi vosita sifatida urug' qaynatmasidan esa ich etish, qon tupurish va bachadondan qon oqishini to'xtatish maqsadida foydalaniladi.

Behi mevalarining shifobaxshligi qadim zamonlardan ma'lum. O'simlik mevalari tarkibida 12% ga qadar qand, 5%ga yaqin organik kislotalar (olma, uzum, limon kislotalari), efir moylari, pekting va oshlovchi moddalar vitamin C, temir, mis, kalsiy tuzlari mavjud. Behi urug'larida 20% ga qadar shilliq, glikozid aigdalini, 8% dan oshiq moy, bo'yoq moddalar bor. Xalq tobobatchiligida behi mevasining sharbatini bilan, astma, yurak, sariq, fiqichoq, qorin og'rig'i izenteriya kasalliklarini davolashgan. Bundan tashqari behidan bedarmondlik, kamqonlik, yo'tal, me'da jigar va buyrak kasalliklarini davolashda ham foydalanilgan.

Abu Ali ibn Sino behi mevasidan tayyorlangan damlamani dizenteriya, yog'on ichakning yallig'lanishining davolashda, behi shirasi bilan astma, qon tupurish va qayd qilishni to'xtatishda chanqoq hamda miya og'rig'ini qoldirishda ishlatgan. Behi urug'i asosida dori-darmon tayyorlab o'pka va nafas yo'li kasalliklarini davolagan. Xalq tabobatida behi urug'i bilan sharbatining qaynatmasi kamqonlikda, ich burug'da, bavoasil kasalliklarini davolashda yaxshi ta'sir qiladi. Ilmiy medetsinada behi urug'idan tayyorlangan qaynatmadan ko'z shamollaganda davo sifatida ishlatiladi.

Behi mevasi tarkibida temir moddasi borligi tufayli u kam qonlik bilan og'rigan bemorlarga juda foydalidir. Behidan turli shirinliklar tayyorlanadi, oziq-ovqat sanoatida

konservalar ishlab chiqariladi. O'zbekiston sharoitida yetishtiriladigan behi navlari quyidagilardan iborat: behi, nonbehi, quva behisi, nok behisi.

Qadimgi tabiblar bepushlikda behi sharbati bilan davolashni tavsiya etishgan. Unga ko'ra, sharbat yangi oy chiqqanidan boshlab 20 kun davomida har kuni kechqurun bir osh qoshiqdan ichiladi.

Behi barglari qaynatib tindirilgan suv bironxial astma xurujini yengillatishga va hatto to'xtatishga da'vo bo'ldi. Buni tayyorlash uchun behining 5 gr bargi ustiga 1 l qaynoq suv quyiladi, 15 daqiqa past olovda qaynatiladi, barglarning siqib olib tashlanadi. Ikki osh qoshiqdan kuniga ovqatlanishdan oldin 3-4 mahal ichiladi. Bu qanyatmani muzlatgichda uch kungacha saqlash mumkin. Undan ko'p vaqt otsa, eskirib, ta'siri qolmaydi

Behining urug'i va barglaridan namlangan choy buyrak kasalaklarida peshop xaydovchi vositadir. Behining quritilgan barglaridan bir osh qoshiq olinadi, urug'idan ham shuncha miqdor qo'shiladi, ustidan 200gr qaynagan suv quyib, past olovda 5-6 daqiqa qaynatiladi, tindirib, dokadan o'tkazib, tabga ko'ra asal qo'shiladi. Kuniga uch-to'rt mahal bir osh qoshiqdan ichiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Pratov O', Shamsuvaliyeva L. va boshqalar. "Botanika". darslik. Toshkent 2010 28.5 V80 U-7056 94
2. G.S.Tursunboyeva, G.M.Duschanova, A.T.Abdullayeva, J.S.Sadinov Botanika o'simliklar morfologiyasi va anatomiyasi (darslik) darslik Toshkent 2019 28.5 U-8423 20.46 14
3. Мустафаев С.М. "Ботаника" Дарслик Тошкент 2002 28.5 М91 У-5807/11 100
4. Toshmuxamedov R.I. "O'simliklar sistematikasidan amaliy mashg'ulotlar" o'quv qo'llanma Toshkent 2006 28.59Т78 U-6419/55 50
5. Тухтаев А.С "Усимликлар анатомияси Ва морфологияси" Маъруза матни Toshkent 2001 28.56 Т98 009486/11 10